

ΣΥΝΑΞΗ

ΕΠΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΣΠΙΔΗΣ ΓΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 37

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ-ΜΑΡΤΙΟΣ 1991

600 ΔΡΧ.

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ	3
ΝΙΚΟΥ ΝΗΣΙΩΤΗ	
'Η θεολογία ως ἐπιστήμη καὶ ως ὑμνολογία	5
Μητροπολίτου Περγάμου ΙΩΑΝΝΟΥ	
Τὸ εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου	11
ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΑ	
Περὶ ἀπυροβλήτου πτώματος ἢ ἀποκλίσεων ὑπαρξιστικῶν καὶ περσοναλιστικῶν	37
παπα-ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΦΑΡΟΥ	
'Εκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ θεολογία (α' μέρος)	47
ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΙΑΣΟΥ	
'Απὸ τῆ συνάντηση τῆς θεολογίας μὲ τὴ φιλοσοφία.....	53
ΣΩΤΗΡΗ ΓΟΥΝΕΛΑ	
Σημεῖο μηδὲν ἢ σημεῖο ὀλικῆς ἀνακεφαλαίωσης	65
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ	
Οὐσία, ὑποστάσεις, προσωπικὲς ἐνέργειες (α' μέρος)	71

Προβλήματα

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΚΟΤΤΑΔΑΚΗ	
Καταφύγιο ἰδεῶν καὶ... ἀκολουθιῶν!.....	79

Ὁρθόδοξος Κόσμος

Ἐπίκαιρο σχόλιο	
ΠΑΝΟΥ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ	
Ὁ εὐτελισμὸς τοῦ προσώπου καὶ ὁ κυνισμὸς τοῦ μάρκετινγκ ...	89

ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΥ	
Κεκραγάριον	91
ΣΤΑΜΑΤΗ ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΕΛΟΥ	
Εἶναι δυνατὴ μιὰ ραδιοφωνικὴ θεολογία;.....	95
Διάλογος μετὰ τοὺς ἀναγνῶστες	97
Τὸ βιβλίον	
Κριτικὴ παρουσίαση.....	100

Ἐξώφυλλον: Ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Τέλος 14ου αἰ., ναός Παναγίας Χρυσολιτωπίσσης, Λευκωσία. Ὁπισθόφυλλον: Γιάννη Κολέφα, Πουλιὰ, 1968, ψηφιδωτό. Στή σ. 10: Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκάς. Τετραβάγγελο 14ου αἰ., Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη. Στή σ. 36: Χριστὸς ἐν δόξῃ, ψηφιδωτό Ὁσίου Δαβίδ Θεσσαλονίκης (5ος αἰ.). Στή σ. 46: Ὁ Χριστὸς πλένει τὰ πόδια τῶν μαθητῶν, φρέσκο 12ου αἰ., Μαυριώτισσα Καστοριάς. Στή σ. 52: Πλάτων, τοιχογραφία στὸν ἅγιο Νικόλαο Τσαριτσάνης. Στή σ. 70: Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς, φορητὴ εἰκόνα, 20ὸς αἰ. Χειρόγραφοι τίτλοι, πρωτογράμματα: Ε.Γ. (N.Z.)

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΕΛΛΑΣ

Ἐκδότης, ὑπεύθυνος κατὰ νόμον: Σωτηρία Νέλλα
Ἀρχισυντάκτης, ὑπεύθυνος ὕλης: Σωτῆρης Γουνελᾶς

Ἐπεύθυνος Γραφείου: Πέτρος Γαρμενίτης. Φωτοστοιχειοθεσία: «Φοινίκη», Κωλέττη 15, 106 81 Ἀθήνα. Σελιδοποίηση: Ζωὴ Βεντούρη, Δ. Γούναρη 50, Μαρούσι. Φωτογράφηση-μοντάζ: Ἀσημάκης Λενῆς, Ζαλόγγου 14, Ἀθήνα. Τεύχος 37. Ἰανουάριος-Μάρτιος 1991. Συνδρομὲς γιὰ ἕνα χρόνο (4 τεύχη): Ἑλλάδα 2.200 δρχ. Φοιτητικὴ 1.500 δρχ. Ἴ. Μονῶν, Ναῶν, Σχολείων, Ἰδρυμάτων κλπ. 3.000 δρχ. Κύπρου 8 λίρες. Εὐρώπης 180 φφ ἢ τὸ ἀντίστοιχο. Ἀμερικῆς, Αὐστραλίας κλπ. 35 \$ ΗΠΑ ἢ τὸ ἀντίστοιχο. Ἀντιπρόσωπος στὴν Κύπρον: Πέτρος Λαζάρου, βιβλιοπωλεῖο Ἀμάραντος, Δαμασκηνοῦ 12, Λευκωσία, τηλ. 368302. Στὸ ἐξωτερικὸ ἀεροπορικὴ ἀποστολὴ. Ἀνάτυπα δὲν γίνονται. Οἱ συνεργάτες ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν ἀπόψεών τους. Ἐπιστολές, ἐμβάσματα, κεντρικὴ διάθεση στὰ Γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ.

Γραφεῖα: Θερμοπυλῶν 39, 152 35 Βριλλήσια, τηλ.: 8049.396

Σταύρου Γιαγκάζογλου

Οὐσία, ὑποστάσεις, προσωπικὲς ἐνέργειες

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ γιὰ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειες

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ταν τὸ 1944 ὁ Vladimir Lossky δήλωνε στὸ δοκίμιό του γιὰ τὴ «Μυστικὴ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας», ὅτι «εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπάρχει περιθώριον διὰ μίαν θεολογίαν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον δι' ἓναν μυστικισμὸν τῆς θείας οὐσίας», δὲν θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ φαντασθεῖ ὅτι λίγο ἀργότερα οἱ δυτικοὶ θεολόγοι θὰ ἀνταπέδιδαν τὴν κατηγορία ἐπικεντρώνοντας μάλιστα τὴν κριτικὴ τους, ὡς μὴ ᾤφειλε, κυρίως στὸν ἅγ. Γρηγόριο Παλαμᾶ καὶ ἐπεκτείνοντάς τὴν ὡς τοὺς Καππαδόκες πατέρες. Συγκεκριμένα, ὀρισμένοι δυτικοὶ ἐρευνητὲς* προσάπτουν «ἐσσηνσιαλισμό» (sic) στὴν θεολογικὴ διδασκαλία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ ὡς τὴν ἀκραία κατάληξη τῆς καππαδοκικῆς σκέψης, ἀφοῦ, ὅπως ὑποστηρίζουν, ἡ θ. οἰκονομία συνδέεται μὲ τὴν πρόοδο τῶν ἐνεργειῶν τῆς θ. οὐσίας καὶ ὄχι μὲ τὰ Πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀγνοώντας ἔτσι τὸν οἰκονομικὸν τοὺς ρόλο. Ἡ ἔκλειψη καὶ ὁ συσκοτισμὸς τῶν Ἱποστάσεων στὴν θ. οἰκονομία εἶναι, λοιπόν, ἀναπόφευκτος. Στὴν παλαμικὴ σκέψη, οἱ ἴδιοι ἐρευνητὲς, νομίζουν ὅτι ἡ ἔμφαση δίνεται στὶς ἐνέργειες τῶν ὁποίων, ὅμως, ἡ τριαδολογικὴ καὶ κυρίως ἡ χριστολογικὴ βάση χαρακτηρίζεται ἀπὸ πτωχὴ ὡς ἀνύπαρκτη. Ἀνυπέμβλητο χάσμα διαιρεῖ τὴ «θεολογία» ἀπὸ τὴν «οἰκονομία». Οἱ ἐνέργειες εἶναι ἀπρόσωπες ἐκφάνσεις τῆς ὑπερβατικῆς θεότητος ποὺ ἀντικαθιστοῦν τὸν σωτηριολογικὸν ρόλο τῶν τριαδικῶν Ἱποστάσεων «ἀπολειτουρητικοποιώντας» οὐσιαστικὰ τὰ Πρόσωπα τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Συμπέρασμα: μόνον ἡ δυτικὴ παράδοση, ἀπὸ τὸν ἱερόν Αὐγουστίνον καὶ τὶς ψυχολογικὲς τριάδες ὡς τὸν Θωμᾶ Ἀκινάτη καὶ τὴν κτιστὴ χάρη, κράτησε ἔντονα τὸν βιβλικὸν-περσοναλιστικὸν χαρακτήρα τῆς Θεολογίας καὶ τὴν τάξιν τῶν Προσώπων στὴν Ἁγία Τριάδα μὲ βάση τὴν οἰκονομικὴν τοὺς δραστηριότητα.

Ἡ παρούσα μελέτη δὲν ἐξαντλεῖ ἀσφαλῶς ὀλόκληρον τὸ φάσμα τῶν σύγχρονων ἀντιπαλαμικῶν αἰτιάσεων, ἐπιχειρεῖ, ὅμως, νὰ θέσει τὰ θεολογικὰ κριτήρια καὶ τὶς προϋποθέσεις μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὁ ἡσυχαστὴς ἅγιος ὑπεραμύνθηκε τὴν ἐμπειρία τῆς προσωπικῆς θεώσεως τῶν ἁγίων διαμέσου τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν.

Παρουσιάζοντας τὴν θεολογικὴν διδασκαλίαν τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, τονίζουμε καὶ οἱ ὀρθόδοξοι, συνήθως, τὴν διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν δίχως νὰ τὴν συσχετίζουμε μὲ τὸν λόγον καὶ ρόλον τῶν Ἱποστάσεων. Ἀκόμη καὶ ὅσοι ἐπικρίνουν τὴν σύγχρονον ὀρθόδοξον θεολογίαν ποὺ ἔχει ὡς ἐπίκεντρο τὸ Πρόσωπον, θεωροῦν ὅτι στὸν Παλαμᾶ ἀνακαλύπτουν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ μιᾶς ὑπέρβασης τῆς «φιλοσοφικῆς» ἔννοιας τοῦ Προσώπου, διότι τὸ ζήτημα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ τίθεται ἀποκλειστικὰ μέσα ἀπὸ ὅρους ποὺ προσδιορίζουν τὴν διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν. Οἱ ἐνέργειες, λοιπόν, εἶναι τῆς οὐσίας ἢ τῶν Προσώπων; Ἄν ῥέσουμε ὡς βάση τοὺς τὴν οὐσία, τότε ποιὸς εἶναι ὁ ἰδιάζων ρόλος τῶν Ἱποστάσεων; Ἄν πάλι ἡ οὐσία δὲν σχετίζεται μὲ τὶς ἐνέργειες, τότε πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ σχετίζονται οἱ τελευταῖες ὁμοίωμα τὴν κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁμοούσιες Ἱποστάσεις, χωρὶς νὰ ἀποτελοῦν ἰδιώματα ὑποστατικά; Οἱ ἐνέργειες εἶναι προσωπικὲς ἢ ἀπρόσωπες; Ποιὰ εἶναι ἡ σχέση Ἱποστάσεων καὶ ἐνεργειῶν;

Ι. ΕΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Ἐνότητα καὶ διάκριση συγκροτεῖ τὸ μυστήριο τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ· κίνηση, διαφοροποίηση καὶ ποικιλία ὡς προσωπικὴ ἑτερότητα πραγματοποιεῖται στὰ πλαίσια τῆς οὐσιαστικῆς καὶ ἐνεργειακῆς ταυτότητος τῆς Ἁγίας Τριάδος, τόσο στὴν αἶδια ὅσο καὶ στὴν οἰκονομικὴ τῆς παρουσία.

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἀκολουθώντας τὶς ἀρεοπαγιτικὲς συγγραφές (Περὶ θεῶν ὀνομάτων 2, 4-6), θ' ἀναπτύξει τὴν ἐνωμένη καὶ διακεκριμένη θεολογία. Στὴν Ἐναρχικὴ Τριάδα ὑπάρχουν οἱ θεῖες Ἐνώσεις πού ἀφοροῦν στὴ σύνολη Θεότητα καὶ οἱ θεῖες Διακρίσεις πού ἀναφέρονται σ' ἓνα Πρόσωπό τῆς.

Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν παραπάνω θ. Ἐνώσεων καὶ Διακρίσεων ἀντιστοιχοῦν ἄλλες ἐνώσεις καὶ διακρίσεις. Στὶς θ. Ἐνώσεις περιλαμβάνονται: α) ὡς ἔνωση, «ἡ ὑπερούσιος ὑπαρξις» τῆς Θεότητος καὶ β) ὡς διάκριση, «ἡ ἴδρυσις ἐκάστης ὑποστάσεως». Στὶς θ. Διακρίσεις ἀναφέρονται: α) ὡς ἔνωση, «οἱ ἄσχετοι μεταδόσεις, οἱ δωρεές, οἱ μετοχές» καὶ β) ὡς διάκριση, ἡ θεία ἐνανθρώπηση, «αὕτη γὰρ μόνου τοῦ Υἱοῦ». Μὲ βάση τὰ παραπάνω ὁ ἀθωνίτης θεολόγος συμπεραίνει ὅτι, ἐνῶ ὁ Θεὸς κατὰ τὴν οὐσία του ὑπερέχει ἀπ' ὅλα τὰ κτιστὰ ὄντα καὶ μὲ τίποτα δὲν σχετίζεται καὶ ἀπὸ τίποτα δὲν μετέχεται («ὑπεροχικαὶ ἀφαιρέσεις») κατὰ τὴν ἐνέργειά του ἐκφαίνεται καὶ μετέχεται («ἄσχετοι μεταδόσεις»). Οἱ θεαρχικὲς Ἐποστάσεις, βέβαια, ἐνῶ δὲν δέχονται καμμία ἀντιστροφή περιχωροῦνται μεταξύ τους φυσικά, ὀλικά, μόνιμα καὶ σταθερὰ «ὡς μίαν εἶναι καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων». Ἐνιαία εἶναι ἡ κίνηση τοῦ θεοῦ θελήματος πού ἔχει ἀφετηρία τὸν Πατέρα ὡς αἴτιο προκαταρκτικὸ, ἐνεργεῖται διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἐνῶ προφαίνεται καὶ τελειώνεται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἡ ἀλληλοπεριχώρηση τῶν θεαρχικῶν Ἐποστάσεων ὡς θεοπρεπῆς ἔνωση στὴ μία ὑπέρτατη ἐνότητα, πληθύνεται ἀπὸ ἀγαθότητα καὶ πολλαπλασιάζεται σὲ ἄκρατες δωρεές, μεταδόσεις τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας κ.λπ., πού μετέχονται ἀμέθεκτα ἀπὸ τοὺς μετόχους¹.

Τὸ μυστήριο τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ συνίσταται σὲ μία διαρκὴ ἔκφραση ἐνώσεων καὶ διακρίσεων ὅπου τίποτα δὲν εἶναι στατικὸ καὶ ἀναγκαῖο. Διακρίνεται ἡ ὑπόσταση ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ κατὰ συνέπεια οἱ τρεῖς θεῖες Ἐποστάσεις ἀπὸ τὴν κοινὴ φύση· οἱ θεῖες Ἐποστάσεις διακρίνονται ἀπόλυτα μεταξύ τους ἐνῶ ἐνώνονται ἀπόλυτα στὴν ἐνότητα τῆς μιᾶς οὐσίας. Στὴ συνέχεια διακρίνονται οἱ ἐνέργειες ἀπὸ τὴν οὐσία ἀπὸ τὴν ὁποία καὶ προέρχονται, ἐνῶ ταυτόχρονα διακρίνονται καὶ μεταξύ τους. Τέλος οἱ ἐνέργειες διακρίνονται καὶ ἀπὸ τὶς θεῖες Ἐποστάσεις ἀπὸ τὶς ὁποῖες διακρατοῦνται καὶ ἐνεργοποιοῦνται, ἐνῶ παραμένουν ταυτόχρονα ἐνωμένες καὶ ὄχι διασπασμένες -οὐκ ἀποτεταγμένην ἐκάστῳ προσώπῳ, Κεφ. Φυσικὰ ριβ' - καὶ μὲ τὶς Ἐποστάσεις καὶ μὲ τὴν οὐσία τῆς Θεότητος.

Ἡ σειρά τῶν διακρίσεων αὐτῶν καθόλου δὲν αἶρει τὴν ἀπλότητα τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ἡ ἀπλότητα αὐτῆ καθόλου δὲν προκαλεῖ σύγχυση καὶ τροπὴ στὴν ἀμείωτη καὶ ἀπόλυτη προσωπικὴ ἑτερότητα τῶν θείων Ὑποστάσεων.

«Χρὴ οὖν ὁμολογεῖν ἄμφω, τὴν διαφορὰν τε καὶ τὴν ταυτότητα, καὶ δι' ἀμφοτέρων ἐν τῇ μεσότητι μένειν τῆς εὐσεβείας»².

Ὁ Θεός εἶναι ἓνας ἐξαιτίας τῆς «ὑπεράρχιας ἀρχῆς», τοῦ Πατρὸς, τῆς κοινῆς φύσεως καὶ ἐνέργειας τῶν τριῶν Προσώπων καὶ τῆς ἄρρητης περιχώρησης καὶ σχέσης τῶν θείων Ὑποστάσεων. Ἡ ἐνότητα τῆς αἰδίας Τριάδος ἔχει ἀφετηρία τὴ μοναρχία τοῦ Πατρὸς ἐνῶ ἡ ἐνότητα δράσεως τῆς οἰκονομικῆς Τριάδος στὴν κτίση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τριαδικὴ μοναρχία, τὶς κοινὲς τριαδικὲς ἐνέργειες. Οἱ μεθεκτὲς ἐνέργειες τῆς τρισυπόστατης θεότητος ἐνώνουν καὶ ταυτόχρονα διακρίνουν τὸν ἄκτιστο Θεὸ ἀπὸ τὸν κτιστὸ κόσμον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ ἀθωνίτη ἀγίου γιὰ τὶς ἄκτιστες ἐνέργειες συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν τριαδολογία ὅπως καὶ μὲ τὴν χριστολογία καὶ πνευματολογία του. Μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ θὰ προσπαθήσομε νὰ προσεγγίσουμε τὶς προϋποθέσεις τῆς Θεολογικῆς σκέψης τοῦ ἡσυχαστῆ διδασκάλου.

2. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΑΣΗ

Στὰ πλαίσια τῆς τριαδικῆς Θεολογίας τῶν καππαδοκῶν πατέρων ποὺ χαρακτηρίζει ἀνέκαθεν τὴν ὀρθόδοξη ἀνατολικὴ παράδοση, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς τονίζει ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐσία ἀπομονωμένη ἀπὸ τὴν ὑπόσταση οὔτε ἀνούσια ὑπόσταση.

«Καὶ τὴν ὑπόστασιν γὰρ τῆς οὐσίας διαιροῦμεν καὶ τὴν πρὸς ἐκείνην διαφορὰν ἐπιδείκνυμεν περὶ αὐτῆς διαλεγόμενοι τισιν ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἰδεῖν ὑπόστασιν χωρὶς οὐσίας»³. «Ὑπόστασιν δὲ χωρὶς οὐσίας καὶ ἐνεργείας εἶναι ἀδύνατον»⁴ «οὐδ' εἰ τὰς ὑποστάσεις περὶ τὴν οὐσίαν εἴποι τις, εἶναι λέγει χωρὶς ὑποστάσεως οὐσίαν ἢ χωρὶς οὐσίας ὑπόστασιν»⁵.

Ἡ ἐννοια τῆς Ὑποστάσεως στὴν πατερικὴ σκέψη δὲν ἀντιπροσωπεύει, λοιπόν, μία αὐτόνομη καὶ ἀπόλυτη κατηγορία, ἀπόλυτα ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ φύση ἢ οὐσία. Ἡ ἀρχὴ τούτη βρίσκει τὴν πληρότητά της κυρίως στὸ τριαδικὸ δόγμα, ὅπου πραγματώνεται κατεξοχὴν ἡ θεολογικὴ ἰσορροπία τῆς ἀδιαίρετης σχέσεως ἀνάμεσα στὴν οὐσία καὶ τὴν ὑπόσταση.

Στὴ θεότητα τὰ πρόσωπα συνυπάρχουν αἰδίως διότι ἡ ὑποστατικὴ ὑπαρξὴ τῆς οὐσίας εἶναι τριαδική⁶. Τὸ γεγονὸς ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὶς θείες Ὑποστάσεις περιέχει ὀλόκληρη τὴν ἄκτιστη φύση σημαίνει τὴν ὁμοουσιότητα, τὴν ὁμότιμη κοινωνία τῆς θείας οὐσίας. Ἡ τελευταία, ὅμως, ὡς αἰτία ἐνότητος στὴ θεότητα δὲν εἶναι καθόλου ἀπρόσωπη. Ἐπειδὴ εἶναι προσωπικὴ οὐσία, κατὰ συνέπεια, καὶ ἡ ὁμοουσιότητα τῶν Προσώπων μπορεῖ νὰ εἶναι τρισυπόστατη. Ἡ οὐσία ἔχει τόσες

ὑποστάσεις ὅσα εἶναι καὶ τὰ πρόσωπα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μετέχεται⁷. Ἡ φυσικὴ ἔνωση τῆς θεότητος ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὶς τρεῖς Ὑποστάσεις στὸ μέτρο πού ἡ τρισυπόστατη οὐσία μετέχεται μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐνῶ παραμένει «παντάπασις ἀνώνυμος καὶ ἀνέκφαντος καὶ ἀμέθεκτος, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν οὖσαν καὶ ἔκφασιν καὶ μετοχήν»⁸.

Γιὰ νὰ ὑποστασιαστῆ ἡ οὐσία πρέπει νὰ ἔχει κάπου τὴν αἰτία της. Ἡ πατερικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολῆς μὲ βάση τὴν αἰτία πού ὑποστασιοποιεῖ τὴν οὐσία στὸ Θεό, διαφοροποιεῖ τὸ Πρόσωπο τοῦ Πατρὸς σὲ σχέση μὲ τις ἄλλες δύο Ὑποστάσεις⁹. Ὁ Πατὴρ ὄχι ὡς ἀνούσιος ἀλλ' ὡς Πρόσωπο πού ὑποστασιάζει τὴν οὐσία του¹⁰ -πού περιέχει τὴν φύση τῆς θεότητος, προσφέροντας τὸν πραγματικὸ, συγκεκριμένο καὶ προσωπικὸ τρόπο τῆς ὑπάρξεως τῆς οὐσίας του- γεννᾷ τὸν Υἱὸ ὄχι ὡς Θεὸς ἀλλ' ὡς Πατὴρ¹¹ καὶ ἐκπορεύει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὄχι ὡς Θεὸς ἀλλ' ὡς Πατὴρ καὶ Προβολέας ἐνῶ «ταυτόχρονα» ἀπονέμει ἰσότητα τὴν οὐσία του καὶ στὸν Υἱὸ καὶ στὸ Πνεῦμα. Ἡ ὑπαρξη τῶν θείων Ὑποστάσεων εἶναι ἀδιαίρετη, ἀσυγχύτως βέβαια, ἀπὸ τὴν ἐνότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ταυτόσημα Μονάδα καὶ Τριάδα ἐξαιτίας τῆς πατρικῆς αἰτιότητος πού συνιστᾷ καὶ τὴν ἐγγύηση τῆς ὁμοουσιότητος τῶν τριῶν θείων Ὑποστάσεων. Ἡ θέση αὐτῆ τῶν ἐλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει τὸ δόγμα τῆς μοναρχίας αἰτιότητος τοῦ Πατρὸς, ἀποκλείει τὴν προτεραιότητα τῆς ἀνυπόστατης οὐσίας καὶ προτάσσει τις ἐνούσιες Ὑποστάσεις. Αἴτιος στὴν Τριάδα εἶναι μόνο ἡ ἐνούσια Ὑπόσταση τοῦ Πατρὸς. Ἐτσι ἡ γέννηση καὶ ἡ ἐκπόρευση δὲν εἶναι ἀποτελέσματα ἀνάγκης ὡς ἀπορροὲς τῆς ἀπρόσωπης οὐσίας ἀλλὰ συνιστοῦν τὴν ἐλευθερία τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ ἐναντι τῆς οὐσίας του. Αἰτιότητα καὶ ἐλευθερία εἶναι σύστοιχα στὴν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ. Ἡ μοναρχία τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ σύνδεσμος ἐνότητας καὶ ἀλληλοπεριχώρησης τῆς Ἁγίας Τριάδος¹².

Τὰ τρία Πρόσωπα περιέχουν τὴν ἴδια οὐσία γι' αὐτὸ καὶ ἀμοιβαῖα περιέχονται. Ἡ προσωπικὴ πηγὴ τῆς θεότητος, ὁ Πατὴρ, κοινωνεῖ τὸ εἶναι τοῦ σὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα πού, ἔχοντας ὡς ὑπαρκτικὸ αἴτιο τὸν Πατέρα τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς τέλος καὶ ἐπιστροφή, ἀντιδίδουν τὸ εἶναι τους σὸν Πατέρα.

Ὁ Πατὴρ θέλει καὶ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀντίστοιχα ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα θέλουν καὶ ἀγαποῦν μὲ τὴν ἴδια θέληση καὶ ἀγάπη τὸν Πατέρα. Ὁ θέλων Πατὴρ δὲν εἶναι μονάχα θελητῆς-αἴτιος τῆς ὑπάρξεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ, «ὡσπερ γὰρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστάσεως ἐστὶ θελητῆς, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς, ἴδιος ὢν αὐτοῦ τῆς οὐσίας, οὐκ ἀθέλητος ἐστὶν αὐτῷ»¹³.

Τὴ διαφοροποίηση ἢ διάκριση τῶν Ὑποστάσεων τῆς θεότητος σὲ ἀναίτιο-ἀγέννητο Πατέρα, σὲ αἰτιατό-γεννητὸ Υἱὸ καὶ αἰτιατό-ἐκπορευτὸ Πνεῦμα ἢ πατερικὴ θεολογία θεωρεῖ ὡς ἀκοινωνητή. Οἱ

ιδιότητες αὐτῆς τῶν Προσώπων ὀνομάζονται ὑποστατικὲς καὶ διακρίνονται χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς Ὑποστάσεις, ποὺ αὐτὲς χαρακτηρίζουν καὶ συνιστοῦν σχέσεις ἑτερότητας καὶ ὄχι ἀντιθέσεως. Φανερῶνουν τὸν τρόπο τῆς ὑπάρξεως χωρὶς νὰ προσδιορίζουν ἐννοιολογικὰ τὴν προσωπικὴ ἑτερότητα. Μὲ βάση τὴν ἀρχὴ τῆς μὴ κοινοποίησης τῶν ιδιωμάτων τους, οἱ θεῖες Ὑποστάσεις περιχωροῦνται ὑπαρκτικά, μόνιμα καὶ ἀνεκφοίτητα, ὅπως λέγει ὁ Παλαμᾶς. Τοῦτο σημαίνει, ἀκριβῶς, ὅτι ἡ ἀπόλυτη ἑτερότητά τους ὀλοκληρώνεται στὴν ἀπόλυτη ἐνότητά τους. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ ἔχει νόημα μονάχα ἐξαιτίας τῆς ἀμετάβλητης προσωπικῆς ἑτερότητας.

Ἀπὸ τὴ συσχέτιση οὐσίας καὶ Ὑποστάσεων στὴ Θεολογικὴ ἀντίληψη τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἐξάγεται ἀβίαστα τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ Πρόσωπο ὡς αἰτία καὶ ἀρχὴ συνιστᾷ τὴν ἀφετηρία τῆς τριαδικῆς θεολογίας, καὶ ὄχι ἡ οὐσία ἢ ὁποῖα θεωρεῖται ὡς τὸ περιεχόμενο τῶν θεῶν Ὑποστάσεων· ὁ θεὸς τὸν ὁποῖον μαρτυρεῖ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης εἶναι πρῶτιστα προσωπικός, εἶναι Τριάς Προσώπων.

3. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Ἡ ἄρνηση νὰ ταυτίσει τὸ Θεὸ ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν οὐσία Του ὀδηγεῖ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ, ἀπὸ τὴν διάκριση, οὐσίας καὶ Ὑποστάσεων – ἰδιοπροσωπία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μὲ ἐπίκεντρο τὴν πατρικὴ Ὑπόσταση καὶ τὴν ταυτότητα τῆς κοινῆς οὐσίας – στὴν καίρια διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν.

«Τριῶν ὄντων τοῦ Θεοῦ, οὐσίας, ἐνεργείας, Τριάδος ὑποστάσεων θεῶν»¹⁴.

Ὁ Ὡν Θεὸς δὲν εἶναι μόνον οὐσία καὶ Ὑποστάσεις· «Ἐχει ὁ Θεός, καὶ ὃ μὴ ἐστὶν οὐσία»¹⁵, βεβαιώνει ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἐννοώντας τὶς ἄκτιστες ἐνεργεῖες ποὺ ἐκφράζουν τὴ ζωὴ τῆς αἰδίας Τριάδος. Σύμφωνα μὲ τοὺς καππαδόκες, «ἐνέργεια ἐστὶν ἡ δηλωτικὴ πάσης οὐσίας δύναμις ἧς μόνον ἐστέρηται τὸ μὴ ὄν»¹⁶. Ὑπαρξὴ σημαίνει ἐνεργητικὴ ἔκφραση, κίνηση καὶ ζωὴ. «Τὸ δὲ ἀνενέργητον καὶ ἀνύπαρκτον»¹⁷. Ἐνας ἀνούσιος, ἀνυπόστατος καὶ ἀνενέργητος Θεὸς εἶναι στὴν πραγματικότητα ἕνας ἀνύπαρκτος Θεός. Οἱ ἐνεργεῖες συνδέονται ὄντολογικὰ καὶ χαρακτηρίζουν τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ ἢ ὁποῖα συνιστᾷ τὴν πηγὴ τῆς ὑπάρξεώς τους:

«Ἐπι, ἐκ τῆς οὐσίας ἢ ἐνέργεια, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ οὐσία ἐκ τῆς ἐνεργείας. Καὶ ἡ μὲν αἰτία, ἢ δὲ αἰτιατή· καὶ ἡ μὲν ἀνυπόστατος (ὡς τρισυπόστατος), ἢ δὲ ἀνυπόστατος καθ' ἑαυτὴν· περὶ γὰρ τὴν ὑπερουσιότητα ἐκείνην πᾶσαι αἱ ἐνεργεῖαι»¹⁸.

Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ ἀνάμεσα στὴν οὐσία καὶ τὶς ἐνεργεῖες ἰσχύει ἐφόσον ἡ οὐσία ὑφίσταται προσωπικὰ ὡς ἀνυπόστατος· «Τὸ γὰρ μὴ καθ' ἑαυτὸ ὑφεστῶς ἐνεργείας ἔχειν ἢ παρέχειν ἀδύνατον»¹⁹. Τοῦτο σημαίνει πῶς ἡ (τρिसυπόστατη) θεῖα οὐσία στὸ μέτρο ποὺ περιέχεται ἀπὸ τὰ θεῖα πρόσωπα καὶ ὑπάρχει ὑποστατικὰ –τρिसυπόστατα– καθί-

σταται καὶ πηγὴ τῶν ἐνεργειῶν. Κατὰ συνέπεια οἱ ἐνέργειες δὲν χωρίζονται ὑπαρκτικὰ ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ τὰ Πρόσωπα τῆς θεότητος: «τῶν θείων ἐνεργειῶν... περὶ τὴν θείαν φύσιν ἢ τῶν ὑποστάσεων νοουμένων ἐξ αἰδίου»²⁰.

Ὅπως ὁ Θεὸς διακρίνεται σὲ οὐσία καὶ Ὑποστάσεις, παρόμοια διαφέρουν οἱ ἐνέργειες ἀπὸ τὴν οὐσία χωρὶς τοῦτο νὰ ἐπιφέρει ἀποξένωση καὶ ἀποχωρισμὸ ἀλλά, ὅπως θὰ δοῦμε πρὸ κάτω, ἐνεργοποίηση, ἔκφανση καὶ μετοχὴ τῆς θεότητος μέσω τῶν ἐνεργειῶν.

«Μερίζεται γὰρ ὁ Θεὸς οὐ κατὰ τὰς ὑποστάσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς κοινὰς προόδους τε καὶ ἐνεργείας... Καὶ ὁ μερισμὸς οὐ τομὴ καὶ χωρισμὸς ἐστίν, ἀλλὰ διαφορὰ. Διαφέρει μὲν γὰρ οὐσίας θείας ἢ ὑπόστασις καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις πρὸς ἀλλήλας, αἷ τε τοῦ τρισυποστάτου θεοῦ ἐνέργειαι ἀλλήλων τε καὶ τῆς οὐσίας διαφέρουσιν, ἀλλ' οὐ χωρίζονται ἀλλήλων. Εἰς γὰρ πάντα ταῦτ' ἔστι Θεὸς ἐν μιᾷ οὐσίᾳ τρισυποστάτῳ καὶ παντοδυνάμῳ»²¹.

Παρόλη τῆ διαφορὰ ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι ἀχώριστη ἀπὸ τὴ θεία φύση. «Οὐδεὶς γὰρ τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων διεσπασμένην εἶναι νομίζει τῆς θείας φύσεως τὴν θείαν χάριν καὶ ἐνέργειαν»²². Ἀντίθετα, «τῆς εὐσεβῶς διακρίσεως τὴν διαφορὰν γνωρίζουσης, οὐ διστάσης τὰ ἡνωμένα πρὸς μίαν καὶ ἀδιάρρηκτον συμφυῖαν»²³. Κατὰ συνέπεια, στὴ θεότητα οἱ ἐνέργειες δὲν εἶναι ἀνούσιες –ἀλλὰ «συνουσιωμένες»– ὅπως δὲν εἶναι ἀνούσιες οἱ Ὑποστάσεις ἢ ἀνυπόστατη ἡ οὐσία. Ὅ,τι ἰσχύει γιὰ τὴν ἀδιαίρετη διάκριση οὐσίας καὶ Ὑποστάσεων ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὸν ἡσυχαστὴ διδάσκαλο καὶ στὴ σχέση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν.

«Καὶ ἡ τῆς φύσεως γὰρ αὐτοῦ λαμπρότης, δυνάμις τε καὶ ἐνέργεια καὶ θέλησις τῆς φύσεως ἐκτὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδ' ἀνούσιον καὶ ἀνυπόστατον τι τούτων, οὐχ ὡς οὐσία καὶ ὑπόστασις ἕκαστον ὑπάρχον, ἀλλ' ὡς μὴ χωριστὰ τῆς τρισυποστάτου φύσεως ἐκείνης, εἰ καὶ ὁ λόγος περὶ αὐτῶν τι λέγειν ἐγχειρῶν δοκεῖ χωρίζειν τὰ ἀχώριστα καθάπερ καὶ ὀπηνίκα περὶ ὑποστάσεως διαλαμβάνει· καίτοι πῶς ἂν εἴη ὑπόστασις ἀνούσιος»²⁴.

Γιὰ τὸν ἅγιο Γρηγόριο Θεσσαλονίκης ὅπως καὶ γιὰ τοὺς καππαδόκες πατέρες ἡ διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν δὲν ἐρμηνεύει τίς ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις τῆς θεότητος. Ἀντίθετα, οἱ ἐνδοτριαδικὲς σχέσεις παρουσιάζοντας ἐνεργητικὴ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ πού δὲν ἐγκλείεται στὴ μονάδα τῆς μιᾶς Ὑπόστασης ἢ στὴν οὐσία Του, ἐρμηνεύουν καὶ τὴν διάκριση οὐσίας ἐνεργειῶν στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Οἱ σχέσεις τῶν θείων Ὑποστάσεων μεταξύ τους ὡς περιχώρηση οὐσιαστικὴ καὶ ἐνεργειακὴ, ὁ αἰώνιος αὐτὸς δυναμισμὸς πού ἐκφράζει ἄρρητα τὴν ἐνότητα καὶ ἑτερότητα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐκφαίνεται *ad extra* μὲ τίς ἄκτιστες ἐνέργειες ὡς ἓνα προσωπικὸ ἀνοιγμα τοῦ Θεοῦ στὴν δημιουργία²⁵. Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες μποροῦν νὰ κοινοποιοῦνται στὴν κτίση προσωπικά, διότι ἀκριβῶς ἡ θεία φύση –πηγὴ τῶν ἐνεργειῶν– κατέχεται ἀπὸ τὰ τρία Πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν ἐρμηνεύει καὶ προσδιορίζει μονάχα τὴν οἰκονομικὴ σχέση τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας

Τριάδος με τὴν κτίση καὶ τὰ κτιστά.

Ὁ ἄκτιστος Θεὸς εἶναι ἀπόλυτα ὑπερβατικὸς καὶ καθόλου δὲν σχετίζεται κατὰ τὴν οὐσία του με τὸν κτιστὸ κόσμον τὸν ὁποῖο δημιούργησε ἐκ τοῦ μηδενὸς με τὴν ἐλεύθερη θέληση καὶ ἐνεργεία του.

Ἡ ὑπερβατικότητα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ σημαίνει, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὴν ὁποιαδήποτε σχέση του με τὴν κτίση καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτήν, σημαίνει ὅτι ὁ ἄκτιστος Θεὸς εἶναι ὄντολογικὰ ἄσχετος με τὴν κτιστὴ ὑπαρξη.

Κατὰ τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ σύνολη ἢ πατερικὴ παράδοση δέχεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ὄνομα ἢ προσδιορισμὸς ἀναφορικὰ με τὴν ἄκτιστη Τριάδα πού νὰ δηλώνει τὴ φύση τῆς θεότητος. Ἀντίθετα, «τῶν δὲ ἐνεργειῶν ἐστὶ τὰ ὀνόματα. Καὶ γὰρ ἡ θεότης ἐνεργείας ἐστὶ δηλωτικόν»²⁶. Τοῦτο τονίζεται ἀπὸ τὸν ἡσυχαστὴ ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ θεότητα δὲν μετέχεται καθόλου κατὰ τὴν οὐσία καὶ τὴν Ὑπόσταση ἀπὸ τὰ κτιστὰ ὄντα, παρὰ μόνον θεᾶται καὶ κοινωνεῖται στὰ ὅρια τῆς μετοχῆς τῶν ἀκτίστων τριαδικῶν ἐνεργειῶν

«Τὸ μὲν γὰρ θεὸν ἰδεῖν ἀπηγόρευται τοῖς θεολόγοις, ἀκατάληπτον εἶναι καθ' ὑπόστασιν τε καὶ οὐσίαν τιθεμένοι αὐτόν... ἐκ δὲ τῶν κτισμάτων ὁρᾶσθαι τὸν κτίστην ἔφησαν, οὐ τὴν θείαν οὐσίαν ἐκ τῶν κτισμάτων ὁρᾶσθαι διδάσκοντες τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὁ σαφῶς ἀπηγόρευσαν ἀλλὰ τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν ἐκ τῶν ἐνεργημάτων νοεῖσθαι λέγοντες»²⁷.

Ἡ τρισυπόστατη φύση τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰώνια ἐνεργητικὴ ἀλλὰ καὶ ἔγχρονα στὸ γεγονός τῆς δημιουργίας. Ἡ διάκριση ἀμέθεκτης θείας οὐσίας καὶ μεθεκτῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν καθιστᾶ δυνατὴ τὴν ἐνεργειακὴν σχέση ἀνάμεσα στὸν ἄκτιστο καὶ ὑπερβατικὸ Θεὸ καὶ τὸν κτιστὸ ἄνθρωπο.

4. ΥΠΟΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Ἡ πληρότητα τῆς θεότητος συμπεριλαμβάνει καὶ τὴν οὐσία καὶ τὶς Ὑποστάσεις καὶ τὶς ἐνεργεῖες σὲ μία ἀδιαίρετη ἐνότητα αἰδίας ζωῆς καὶ ὑπάρξεως. Παρόλη τὴν αὐστηρὴ ἐπιφύλαξη καὶ ἄρνηση νὰ ταυτισθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀποκλειστικὰ με τὴν ἀκατάληπτη οὐσία Του, ὁ ὁμολογητὴς τῆς ἡσυχαστικῆς πνευματικότητος, ἐκφράζει τὴν θείαν ἐνότητα, ὅταν γράφει στὸν 5ο ἀντιρρητικὸ πρὸς Ἀκίνδυνο ὅτι «καὶ τὸ θεὸς ὄνομα κοινόν ἐστὶ καὶ τῆς θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ τῶν ὑποστάσεων αὐτῶν»²⁸. Κάθε μία ἀπὸ τὶς δυνάμεις ἢ ἐνεργεῖες τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἡ προγνωστικὴ, ἡ δημιουργικὴ, ἡ συνεκτικὴ κ.λ.π., εἶναι κοινὴ καὶ ἐνιαία στὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ με κάθε μία ἀπ' αὐτὲς κοινοποιοῦνται πρὸς ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τῆς θείας θέλησης ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιο ὡς ἐνιαία οὐσιοποιὸς καὶ ζωοποιὸς καὶ σοφοποιὸς ἐνεργεῖα καὶ δύναμη. Στὴν τριαδικὴ θεολογία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὅπως ἄλλωστε καὶ σ' ὅλους τοὺς ἔλληνας πατέρες τῆς Ἐκκλησίας προηγεῖται ἡ διάκριση

τῶν υποστάσεων²⁹ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἐνεργητικὴ διάκριση.

«Ταῦτα γάρ ἐστιν ἡ μία θεότης τῶν τριῶν προσκυνητῶν προσώπων, ἡ οὐσία, ἡ θεότης, ἡ δύναμις, ἡ ἐνέργεια καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐχ ὡς ἔν ὄντα καὶ παντάπασιν ἀδιάφορα πρὸς ἄλληλα καὶ οὐσία μόνον πάντα -τοῦτο γὰρ τῆς τοῦ Βαβλαάμ ἐστι παραφροσύνης- ἀλλ' ὡς ἐνιαίως καὶ ἀπαραλλάκτως ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἀγίῳ πνεύματι θεωρούμενα»³⁰.

Δὲν ὑπάρχουν, λοιπόν, ἀδιάφορα μεταξύ τους ἡ οὐσία, οἱ υποστάσεις καὶ οἱ ἐνέργειες τῆς τριαδικῆς θεότητος ἀλλ' ἐνώνονται ἀσύγχυτα καὶ διακρίνονται ἐνωμένα. Ἔλλωστε, «οὐδὲν τῶν σημειομένων, ὃ μὴ καὶ τοῖς τρισὶν ἐφαρμόζεται προσώποις»³¹.

Ἡ θεότητα ὑφίσταται στὰ τρία προσκυνητὰ Πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς οὐσία ποὺ ἐκφαίνεται ἀνεκφοίτητα σὲ ἐνέργειες, ποὺ δὲν λέγονται οὐσία καὶ αὐτές, ἀλλὰ εἶναι περὶ τὴν οὐσία, ὡς ἄθροισμα ἐνεργειῶν καὶ πλήρωμα θεότητος, «καθ' ἐκάστην τῶν ἀγίων ὑποστάσεων ἐπίσης θεωρούμενα καὶ θεολογούμενα»³².

Ἡ διάκριση τοῦ Θεοῦ σὲ οὐσία παντελῶς ἀμέθεκτη καὶ ἐνέργειες μεθεκτές συνιστᾷ τὸ θεμέλιο τῆς παλαμικῆς τριαδολογίας. Τὸ πλαίσιο, ὅμως, μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο θεωρεῖ ὁ ἴδιος ὁ ἡσυχαστῆς διδάσκαλος τὴν διάκριση τούτη, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ στενὴ συσχέτιση Ἐποστάσεων καὶ τριαδικῶν ἐνεργειῶν. Οἱ ἐνέργειες δὲν εἶναι ἀπρόσωπες ἐκφάνσεις τῆς ὑπερβατικῆς θεότητος μέσα στὴν κτίση ποὺ ἀντικαθιστοῦν τὸ σωτηριολογικὸ ρόλο τῶν τριαδικῶν Ἐποστάσεων. Δὲν συμβαίνει καμμία ἀπολύτως «ἀπολειτουργικοποίηση» (entfunktionalisierung) τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀντίθετα ἡ τριαδικὴ σύνθεση τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ προϋποθέτει καὶ ἀναδεικνύει τὸν οἰκονομικὸ ρόλο τῶν θεῶν Ἐποστάσεων ποὺ φανερόνται ἐνεργητικὰ καὶ ἀποτελοῦν κυριολεκτικὰ τὴν αἰτία τῆς ὑπαρξῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκφανσης τῶν τριαδικῶν ἐνεργειῶν.

Τέλος τοῦ α' μέρους

